



կարգացի, — Լորանքի քեզի, պատասխաններ է միւսը, ես ալ տեղ մը նա մակ մը գրեցի, քու կինդդ պէս իմն ալ չէին կրցեր կարդալու, զիս կանչեր էին. ուստի ես գացի. բայց ես քեներ շատ ողորմելի եմ, որ իմ գրածս ես ինքքս ալ չի կրցի քակել ու անոնց հասկըցունել:

Բ. Լորբոր մէկ բան մը՝ մէկին մը տացը կարողութենէն վեր կ'ըլլայ, իսկ քի մօտ դատողութիւն չէ գանկիւյ ուրիշ հաւասար մէկու մը մտացը ծընունդը ըլլալէն կասկած ընել:

Գ. Սենք ամենքս ալ աշխարհք եկած ժամանակին մեր տգիտութենէն ու մեր կոպտութենէն ուրիշ բան հետեւնիս չենք բերեր. յետոյ ինչ որ կը սորվինք, մեր իրիւնքն ու միջոցով կը սորվինք, կամ որ նոյնն է, ինչ որ յետոյ կը սորվինք, կը գործենք ու կը գրենք, բոլորն ալ մեր ծնողքէն, մեր ուսուցիչներէն կամ մեր կարգացած գիրքերէն կը սորվինք, ու երբոր այն սորվածին ալ ուղիղ ճամբով և ուղիղ սրտով կը սորվինք, մեր մտածելու կարողութեամբը գանկը մեզի կը սեփհականենք, գանկը իրիւթէ մեր ծընունդը կ'ընենք. անանկ որ, մէկը մինչեւ վերջի չէր կերպով կրթութենէն զուրկ չըլլայ, ասոր անոր բերանը լըսածին կամ գրածին վրայ չի հակառակիր, այս քոնք է կամ չէ ըսելով:

Սենք յիշելէս ետեւ, մեր հրատարակած հատուածներուն աղբիւրին վրայք հետաքրքիր մարգարէին սիրտը հանդարտեցունելու համար անկեղծաբար իրեն կիմացունեմ, որ անոնց մէկ մասը քերականէն քաղեր եմ, ըստ ուրում այն յօդուածները կազմող գիրքերը՝ անոր մէջ ճանչցեր եմ: Երբորք մասը՝ իմ մայրենի լեզուէս, և ազգային բառարաններէն, ըստ որում այն հատուածներուն բառերն ալ անոնցմէ սորվեր եմ: Ս'երջապէս այն հատուածներուն նիւթերն ալ կէս մը ազգային գաստարակութեան վիճակէն, կէս մը այն նիւթերուն վրայ գրուած ազգային և օտար գիրքերէ, ու կէս մ'ալ, իմ անձնական կարծիքներէս, որ խնարհաբար կը հաղորդեմ ազգիս, անոր պարտքս եղած ծառայութիւնը կատարելու մտքը ու փափաքով:

Դ. Կուզեմ իմացունել (բայց այս Դ. գիտողութիւն ընելու համար նախ, հետաքրքիր գուշակէն զատ, ուրիշ ամեն ընթերցողներէս թողութիւն կը խնդրեմ, վասն զի, այս գիտողութիւն կարօտող անձը հարկաւ խիստ սրբող ու ծանօթութիւնը սահմանաւոր մէկը եղած կ'ըլլայ) թէ անանկ նիւթեր կան, ինչպէս են, չտփսիս, բնական, առեւտրական, բարոյական և այլն գիտութիւնները, որ բանաստեղծութե, նկարչութեան, երաժշտութեան, մէկ խօսքով՝ երեւակայութեան ծնունդ եւ զած գիտութիւններուն պէս նշանաւոր փոփոխութիւն կամ այլալոյսութիւն չեն ինք կրել. ուստի, վաճառականութիւնն ու գաստարակութիւն ալ ասոնց առաջիններուն կորգէն ըլլալով՝ այս նիւթին վրայ բան գրել ու գողները ի հարկէ պարտաւորած են, միշտ իրարու զոյգածը կրկնել տարբեր կերպով, տարբեր գործածութիւն և տարբեր տեսութեամբ. ասոր օրինակ են, այն ամեն գիրքերը որ զատ զատ ժամանակ զատ զատ երկրներու և զատ զատ հեղինակներէ գրուած են. բայց և այնպէս ոչ միայն ամենուն նիւթը մէկ է, այլ և խիստ շատ անգամ զոյգուածքնուն կերպը և կարգերին անգամ իրարու կը նմանին. թող այն անթիւ հատուածները՝ որ իրարմէ կ'օրինակեն, ինչու որ այս կերպ նիւթի վրայ գրել ու գողնել, մինչեւ այն ժամանակը ուրիշ զրուածներէն շահելու կարօտ չըլլալու համար մարգարէ կամ գուշակ ըլլալու է. և այս բաղդին

երջանկուն ալ ամեն մարդ չի կրնար տրժանի ըլլալ: Ս'իսն սա կը զարմաշամ, թէ ինչպէս եղեր է, որ այս տեսակ գիրքեր մեր հետաքրքիր պարունը իր կարգացած միջոցաւ գիրքերուն մէջ չէ հանդիպեր, ինչպէս որ Երեմիայի բարեգուշակ լրագրին 18 թերթին 10 էջին 23 տողին մէջ կը ծանուցանէր:

Ե. Հետաքրքիր պարունը իր մարգարէական հոգւոյն արթննալով Ս'իսի 24 երրորդ թերթը կարգաւէն ետքը պատահած կը կարծէ. բայց ես ընեմ իրեն, որ այս շնաշխարհիկ ոգին շատ առաջ իր քովարթեցած էր. ինչպէս որ Երեմիայի լրագրին թիւ 10 էջ 7 տող 28 ին մէջ, իր խաղաղասէր բնութեամբը ուրիշ անձի մը հետ կ'ընեմ ժամանակը « ո՞նչ ալ արդէն պարտք գիրքի կ'օրինակին » ըսած բառերէն յայտնի կը տեսնուի: Ս'ստի պէտք է, որ այն ժամանակէն ի վեր ինք խորին թմբրութեան մէջ ինկած ըլլայ, որ ասանկ իր ոգւոյն երբ արթննալով ըլլալու ժամանակը չէ կրցեր ձգելու:

Զ. Հետաքրքիր պարունը իր այս յօդուածին մէջ, աղետաբար « գուշակութիւն ալ ճամբայ ունի » ըսելով՝ այս մասին ալ (ինչպէս որ թուաբանութեան) մեր տգիտութիւնը կամ գողնալ չի գիտնալիս երեւոյնի տարով՝ քաղաքավարութեամբ մեզ յանդիմաներ է. այս մասին առաջի աստուծոյ և մարդկան իրմէն պարտաւոր խոստովանելով՝ թողութիւն կը խնդրեմ իր ճարտարութեան. վասն զի, այս ձիւքը ամեն մարդ չի կրնար ունենալ, և թէ որ ինք ալ ունեցեր է, (ինչպէս որ կը կասկածինք մէկ քանի օրինակներէ որ պիտի մէջ բերենք թէ որ հարկ ըլլայ) չեմ ալ խրատ տար, որ երկար ժամանակ ըրով պահէ:

Է. Ս'երջապէս, որովհետեւ հետաքրքիր պարունը ինք ալ իր խորին իմաստութեամբ և արդարասիրութեամբ հասկցեր ու վկայեր էր, որ մեր գրածները թէ յօդուած ըլլան և թէ թարգմանուած կամ օրինակուած, միշտ ընդունելի են. ուստի մենք ալ այսպիսի անձի մը քաջալերութեան յորդորու ելով չի պիտի գաղտնիք մեր հատուածները հրատարակելէն, բայց այս պայմանով, որ ինչպէս ասիեմ առաջ կ'ընէ ինք, նոյնպէս ալ պիտի շարունակենք օրինակած հեղինակներու բուն անունը չի յայտնելով. ասիկայ կը թողուք որ իր Եւրոպայի բարեկամը ինչպէս որ խոստացեր է, գտնէ ու իրեն իմացնէ: Ս'ստի մենք մինչեւ հիմայ ըրածնուն պէս մեր նիւթերուն յարմար եկած որ չտփսի, իմաստ ու խորհրդածութիւն գտնենք՝ պիտի թարգմանենք կամ օրինակենք բայց ի հետաքրքիր բարեկամութեան ոգիէն, որ թէպէտ կրնայ ու մանց աղէկ թուիլ ու յարմարիլ, բայց մեզի չի յարմարիր: Ինչու որ, երբոր կարգ մը մարդիկ հետաքրքիր ըլլալին իրենց փողք մը համարելով կը պարծին, անանկներ ալ կան, որ այս կիրքին վրայ հետեւեալ կարծիքը ունին:

« Հմուտ ու կորեւոր բաներու հետ զբաղեալ անձանց հետաքրքրութիւնը չափաւոր կ'ըլլայ: Իրենց որ գիտցածը կ'արհամարհեն, տակաւին չի գիտցած շատ բաներնուն հետ չ'ընկալանքազդ ատելով իրենց աչքին ալ ուսուցում ու ծիծաղելի կ'երեւանալ շատ բաներ, որ կարծածիտ մարդիկ որ բան չ'են գիտեր ու ընեմք բան ալ չ'ունին, քրտնալսատակ կը ջնանս օտրվելու: Եւ նոյնպէս հետաքրքրութիւնը արդէն ժանի է խայտառակուելու: » (Ս'էն նշելուն)

Եւ սա ալ այս մարդուն կարծիքն էմ: Իարձեալ, եւրոպայի բարեկամիս մէկուն եղածը պատմեցի, ան ալ հետաքրքրութեան վրայ ինծի սա հետեւեալ պատմութիւնը ըրաւ, որով

կուզեմ այս նամակս վերջացունել: Իստուայի իշխան Ֆրանչիսկոս Բառուաիօի ժամանակնոյն քաղաքին մէջ ճգնաւոր մը կայ եղեր, աւ հասարակ սուրբ մէկը համարուած, բայց իրօք բացարձակ կեղծաւոր մըն է եղեր: Ժամանակ անցնելով՝ այս կեղծեալ ճգնաւորին խարդախութիւնները իմացուեցին, նաեւ հասկցուեցին, որ շատ ալ անառակ մէկն է եղեր. ուստի բոլորն ու վերջիչեալ իշխանին առջեւ տարուեցին, ան ալ իսկոյն հրամայեցին իր ատենագրին, որ գայ այն միւս անձին խոստովանութիւնը գրի առնէ: Իրմէն ուզեր են որ ճանչցած կանանցը անունները մէկիկ մէկիկ զուրցէ, ու ան ալ շատ անուններ տուեր է: Իսկ որովհետեւ մեր պատենագրին շատ զուրաճալի եղեր է այն անունները լսելը, ուստի ստիպեցին ճգնաւորը նաեւ շատ ալ վախ ապաղով որ բան մը չի պահէ՝ լման խոստովանի: « Ուրեմն պատասխանեք է ճգնաւորը, քու կընծի անունն ալ այդ կարգը գիրք »: Եւ որ վրայ տառնագրին ձեռքէն գրելիք ինկեր է ու իշխանն ալ շատ ծիծաղեց է անոր վրայ: որ անանկ անվայել հետաքրքրութիւն մը ընելով՝ ուրիշներուն յանցանքը իմանալու համար այն նախատանայը արժանի եղեր էր:

Իսկ ես խոստանալով հրամանացող, որ այսուհետեւ այս տեսակ մոգական յօդուածներու ու գործքերու բուն արժանէն աւելի յարգ չի տամ, կը հարցունեմ՝ հրամանացող, թէ արդեօք գուշակ տեսեր էք այն նարեկէն, որ սղալու թեան ժամանակին մեզի կարգաւոր կուտային, որուն պատկերին տալիք գրուած էր, զաւաճի յարգ, զաւաճի զարթ, զբիւրհարմութիւն:

Եւս աղաւթին յարեալ. « կը մնայ հիմայ մեզի աղօթելու, որ աշակերտները (աճեմի) վարժուին ու գիւհահարները բժշկուին: »

Եւսու յուսով մնամ սիրոյդ Ս'իս բարեկամ Օ. Բ.

### ՔԱՂԱՔԱՂԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մտայ 19 ին կայսերական հրովարտական հետեւեալ պաշտօնաբաշխութիւնները եղան:

Եւսու լուրէր բանակին սպարապետ մեծապատիւ Եւսի փաշան՝ միանգամայն Քիւրտիստանի կառավարիչ անուանեցաւ:

Քիւրտիստանի նախկին կառավարիչ մեծապատիւ Վէճիֆ փաշան՝ Քիւրտի կառավարիչ անուանեցաւ փոխակալ Սահմաու փաշային:

Իարձեալ կայսերական հրամանաւ հետեւեալ անձինքը դրան գործակալ (գաբու բեաֆտան) անուանեցան:

Իստուայի ներկայացուցիչ (թէշ րիֆաթի)՝ Բեամիլ պէյը՝ Ղիտտի ընդհանուր կառավարիչ մեծապատիւ Իզէթ փաշային:

Եւսու թէշ Դէմիլ Էֆէնտին՝ Պաշտատի ընդհանուր կառավարիչ մեծապատիւ Իշէի փաշային:

Պէսիմ Էֆէնտին՝ Դամասկոսի ընդհանուր կառավարիչ մեծապատիւ Էկեաֆ փաշային:

Իշէի Էֆէնտին՝ Պաշտատի ընդհանուր կառավարիչ մեծապատիւ Իսմայիլ փաշային:

Իսհէմ Էֆէնտին՝ Սիւրիի տեղակալ մեծապատիւ Իսմայիլ փաշային:

Սպարապետութեան գուշակ կայսերական բանակին օրագրութիւնը գրող Նազմի Էֆէնտին՝ Բուսիլի բանակին համարակալ անուանեցաւ և միանգամայն

մայն երկրորդ կարգի առաջին աստիճանի շքանշանը ընդունեց:

Թըրհալայի կիրճերուն (տէրպէնտ) վերակացու Շիւսէյին փաշան Սարաչի տեղակալ անուանեցաւ:

Դաստափառ Ինքնակալ բարեհաճեցաւ առաջին կարգի Էֆէնտին պատուանշանը շնորհելու՝ բարձրագոյն աստիճանի Էկեաֆ փաշային:

Կայսերական բարձրագոյն դրունէն հետեւեալ ծանուցագիրը խրկուեցաւ բարեկամ տէրութեանց դէս պաններուն վրէպատէ 9 (օգոստոս 12) թուականով:

« Սոյսայի ընդհանուր կառավարիչ հրաման խրկուեցաւ, որ յիշեալ գաւառին մէջ բնակող օտար տէրութեանց հպատակներուն և անոնց կանանցը կամ բարձրագոյն դրան հպատակ ուրիշ կանանց անուանով ունեցած ստացուածք, ցուցակը պատրաստէ, որ պաշտօնականութեան պարճադաւ անոնց երեսն կալսերական գանձուն համար ծագած անպատեհութիւնները և ուրիշ ամեն դժուարութիւնները դադարին, օտար տէրութեանց հպատակ եղողները ծանուցուելով: »

« Ս'ս մասին պէտք եղած պատուէրները իւրեւրած ըլլալով տեղւոյն ընդհանուր կառավարիչին, կը խնդրենք ձեռքէն Գ. դեսպան, որ այս կարգադրութիւնը անմիջապէս իմացնելով՝ ձեր տէրութեան կողմէն յիշեալ գաւառին մէջ նստող հիւսիսայիններուն, պատուէրք, որ կայսերական հրամանը գործի դրնելու իրենք ալ ձեռնառն ըլլան տեղւոյն իշխանութեանը: »

Իարձեալ զիգատէ 13 ին (օգոստոս 16) հետեւեալ ծանուցագիրը խրկուեցաւ յիշեալ գետնայիններուն:

« Ձեր կառավարութեան հպատակներէն Քաղիկս (Շէյքիլի) և շքանշան կողմերը բնակող մարդիկ՝ զի չենք արուստական հրախարութիւններ կ'ընեն ու անոնց մոտիկ ընելու տեղւոյն կառավարութիւնը, որ այս բանը արգիլէր էր հակադրուելով, որ հասարակաց անպատեհութեան փաստաւոր կրնար ըլլալ: »

« Դեւ. այս վերջին օրինակ այս արուստական հարեքն (Ֆիշիք) մէկը Քաղիկս կողմէն մէկ եղած կայսերական ծովային զորքին յարկին վրայ իրկու: Եւ որովհետեւ այս կերպ գուարձութիւնները ցուսիք զիգատեմբու պատճառ կ'ըլլան, որով հասարակաց բարեկարգութիւնն ու անպատեհութիւնը միւր վերջով, անշուշտ դուք ալ, Գ. դեսպան, կը համոզուիք, որ այս կերպ գործէր չեն կրնար առկէ եղան ալ ներքի ըլլալ, և հետեւաբար կը հաճիք ձեր կառավարութեան հրատարակելու իմացնելու, որ կայսերական կառավարութիւնն այս բանը արգիլած է: »

« Ժամանակէ մը ի վեր վաճառականները տրտուել կ'ընէին, որ տեղւոյն վաճառականութեան ժողովին (թիւ ճարէթ) մէջ գործէր շուտով չի տեսնուելով իրենց վնաս կ'ըլլայ: Եւս անգամ Կոստանդնուպոլսոյ գաղղիական Դասալ լրագրին մէջ կը կարդանք, որ առեւտրական գործոց պաշտօնեայ մեծապատիւ Իզէթ փաշան այս տրտուելներուն իրաւայի ըլլալը հասկընալով, ուղեց որ այս բանին ճար մը ընէ և գործերը այսուհետեւ շուտով տեսնուին: Եւս մտքով անցնալ շաբթու տեղւոյն դեսպանատանց թարգմաններն և գլխաւոր վաճառականները ժողովելով բաղք ու համոզել խօսքերով անոնց գործակցութիւնը ինքզինքն, ու խոստացաւ որ ինքը ամեն կերպով պիտի ջանայ, որ գործերը կամ դատարար վաճառականութեան ատեալներն մէջ չի զիգուեն: »

Եւս նպատակին դիւրաւ հասնելու համար իմացուց անոնց, որ այսուհետեւ ատեանը շաբթու երկու անգամ պիտի ժողովի՝ երեքշաբթի և շաբթ օրերը:

Եւ յուսացուի, որ այսուհետեւ վաճառականներն ալ իրենց կողմէն կը համաձայնին մեծապատիւ Իզէթ փաշային բարի գիտաւորութեանցը: Եւ իրենցմէ մէկը թէ որ ատեանը կանչուելու ըլլայ իրենց դատաւոր կամ դատարար, զանցառութիւն չեն ընէր երթալու, որով դատաստաններուն ետ մնալուն պատճառ չեն ըլլար, ինչպէս որ շատ անգամ կը պատահէր:



